

Szanghajska Organizacja Współpracy – geopolityka

The Shanghai Cooperation Organization – geopolitics

Anna Perkowska

Politechnika Białostocka, Wydział Zarządzania, Katedra Ekonomii i Nauk Społecznych

Abstract

The article contains an overview of the origin and evolution of the Shanghai Cooperation Organization from its foundation as the Shanghai Five in 1996 to its growing international importance in 2009. Information enclosed in the text depicts the economic, political and military cooperations between organization's members and neighbouring countries as well as SCO and the world's greatest power. Furthermore, the article revolves around SCO's nearest future in the geopolitical arena.

Keywords

geopolitics, the Shanghai Cooperation Organization, Central Asia, Russia, China, United States of America, India, military alliance, World Powers, regional organization, international cooperation

Uwagi wstępne - uwarunkowania

Szanghajska Organizacja Współpracy (SOW) w dzisiejszym kształcie stanowi sumę: chińskich ambicji międzynarodowych, rosyjskiego „kompleksu imperialistycznego” oraz centralno – azjatyckiego bogactwa energetycznego. To prawdopodobnie także zinstytucjonalizowana forma elastycznego podejścia władz w Pekinie do zmieniającej się rzeczywistości geopolitycznej; do świata, w którym ChRL nie zajmuje pozycji dominującej, chociaż do niej aspiruje – w przeciwieństwie do roli, którą odgrywa w gospodarce światowej. Na pewno jest to również płaszczyzna zabiegów dyplomatycznych, których efekty wykorzystywane są przez państwa członkowskie w realizacji ich polityk zagranicznych. Jednak, przede wszystkim, jest to organizacja skupiająca w swoich szeregach kraje, znajdujące się na różnych etapach rozwoju ekonomicznego i politycznego. Państwa, w których różnicach potencjałów kreuje, zarówno w aspekcie regionalnym, jak też wewnętrznym, zagrożenie szeroko pojętego bezpieczeństwa ich obywateli. Czynnika, który

w 1996 roku stał się jedną z przesłanek utworzenia Szanghajskiej Piątki, a następnie powołania do życia Szanghajskiej Organizacji Współpracy.

Pierwotny z 1996 r. służyć miał, jako forum dialogu, reprezentantom Rosji, Chin, Kazachstanu, Kirgistanu oraz Tadżykistanu, przy rozwiązywaniu wspólnego dla regionu problemu nieuregulowanego statusu granic. Jednak, wraz ze zmianami instytucjonalnymi organizacji, rozrastał się również katalog jej działań – początkowo o promocję przeciwdziałania islamskiemu ekstremizmowi i separatyzmowi etniczemu¹ (później sklasyfikowane jako tzw. trzy zła – terroryzm, separatyzm i ekstremizm)² oraz o kooperację w sferze gospodarczej³. Podkreślano przy tym wielokrotnie, że intencją forum nie jest pod żadnym względem utworzenie sojuszu polityczno – wojskowego⁴, a jedynie działanie w imię tzw. „ducha Szanghaju”. Normę, która za podstawę uznawała, przede wszystkim, zacieśnienie współpracy i pogłębienie zaufania oraz wzajemny szacunek dla różnorodności kultur, a także równość i dążenie do wspólnego rozwoju. Idea tej zasady została w pełni przedstawiona w 2006 roku w „Deklaracji Pięciolecia”⁵. Niestety pojęcie tego „ducha” nadal pozostaje niedookreślone, co pozwala podmiotom na jego zróżnicowaną interpretację⁶. Obecnie działanie SOW napędza współpraca na płaszczyznach: kulturalnej, transportowej, gospodarczej, a przede wszystkim w zakresie energii, bezpieczeństwa regionalnego oraz antyamerykanizmu⁷, charakterystycznego dla dwóch największych państw członkowskich organizacji – Rosji i Chin.

Dzisiaj, o potęgę i siłę Szanghajskiej Organizacji Współpracy świadczy fakt, że jej państwa członkowskie już teraz zajmują powierzchnię ponad trzech – czwartych obszaru Eurazji i skupiają łącznie, w swoich granicach, ćwierć populacji całego globu. Jedynie w oparciu o te dane można stwierdzić, że jest to obecnie największa międzynarodowa organizacja, o charakterze obronnym, na świecie i najważniejsza z punktu widzenia współpracy gospodarczej oraz integracji – w Azji

¹ Klare M. T., 2008. *Rising Powers, Shrinking Planet. How Scarce Energy is Creating a New World Order*. Oneworld Publications, s. 230.

² Lewis D., 2008. *The Temptations of Tyranny in Central Asia*. Hurst & Company, London, s. 221.

³ Zamarajeva A., 2005. *Interesy Chin w Azji Centralnej*. Azja – Pacyfik, t. 8, s. 144.

⁴ Trzaskowski P., 2008. *Instytucjonalizacja Współpracy w ramach Szanghajskiej Organizacji Współpracy*. (w:) B. Bojarczyk, A. Ziętek (red.). *Region Azji Centralnej jako obszar wpływów międzynarodowych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie – Skłodowskiej, Lublin, s. 227.

⁵ *Declaration on the Fifth Anniversary of the Shanghai Cooperation Organization*, Shanghai 15 June 2006, SCO Summit, witryna internetowa http://english.scosummit2006.org/en_zxbb/2006-06/15/content_755.htm, stan z dnia 6.12.2009.

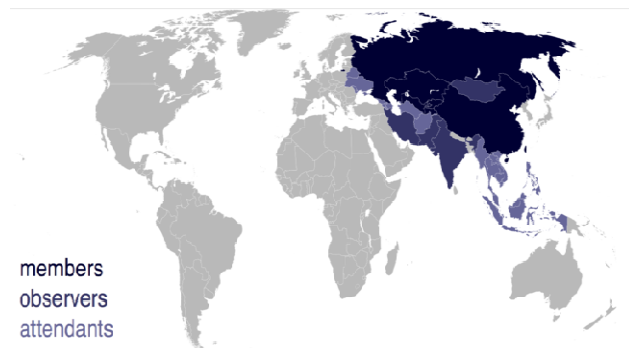
⁶ Hanova S., 2009. *Perspectives on the SCO: Images and Discourses*. China and Eurasia Forum Quarterly 7(3), October, s. 67.

⁷ Klare M. T., op. cit., s. 230.

Centralnej⁸. Należy przy tym już teraz zakładać, że prawdopodobny przyszły skład SOW będzie uwzględniać pięć sił nuklearnych⁹.

Struktura i ramy instytucjonalne

Rozbudowa SOW nie dotyczyła jedynie katalogu działań, narzędzi czy celów. Ten proces odnosił się również do wzrostu liczby państw członkowskich i do tego członkostwa aspirujących (rys. 1).

Źródło: Chossudovsky M., „Cold War Shivers”: *War Preparations in the Middle East and Central Asia*, Global Research, October 6, 2006. Dokument elektroniczny. Tryb dostępu: <http://www.globalresearch.ca/PrintArticle.php?articleId=3407>, stan z dn. 15.04.2009.

Rys. 1. Państwa członkowskie, obserwatorzy i zainteresowani integracją w ramach SOW, stan na rok 2009

Uzbekistan zdecydował się na pełną partycypację w organizacji w roku 2001. Z kolei, do grona obserwatorów przyjęto w ostatnich latach Mongolię (2004), Iran, Indie i Pakistan (2005). Warto zaznaczyć, że potencjalne uczestnictwo Teheranu w ramach podmiotu już teraz spędza sen z powiek administracji waszyngtońskiej oraz nie nastraja pozytywnie samych władz w Pekinie. Postrzega się bowiem Iran, nie tylko jako podmiot, który poprzez swoją strategię wzbogacania uranu, generuje poważne zagrożenie nuklearne, ale również jako państwo, które prawdopodobnie

⁸ Sznajder A., 2006. *China's Shanghai Cooperation Organisation Strategy*, University of California Press, May, s. 101.

⁹ Zeb R., 2006. *Pakistan and the Shanghai Cooperation Organization*, “China and Eurasia Forum Quarterly 4(4), November, s. 56.

wspiera działania terrorystyczne¹⁰. Wobec tych argumentów, potencjalne członkostwo Iranu może, w następstwie, wskazywać na podwójne standardy Szanghajskiej Organizacji Współpracy, angażującej się, zgodnie ze swoimi postulatami, w działania antyterrorystyczne¹¹. Z drugiej strony, potencjalne członkostwo Indii może przybliżyć pozostałym państwom ducha demokracji i promować liberalny charakter przeprowadzanych reform¹². Forum współpracy i dialogu, w ramach już rozszerzonej SOW, może także w przyszłości przyczynić się do poprawy relacji indyjsko – pakistańskich oraz rozwiązania, charakterystycznych dla tych państw, wspólnych problemów¹³. Może również wpłynąć na intensyfikację i instytucjonalizację walki Islamabadu z terroryzmem, przede wszystkim, na płaszczyźnie RATS¹⁴. Warto także wspomnieć, że uczestnictwo w organizacji wielokrotnie proponowano Turkmenistanowi¹⁵.

Porządek instytucjonalny organizacji regulują akty: „Deklaracja o utworzeniu Szanghajskiej Organizacji Współpracy” i „Szanghajska konwencja o walce z terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem” z 15 czerwca 2001r. oraz dokument najistotniejszy z punktu widzenia analizy struktury SOW – „Karta Szanghajskiej Organizacji Współpracy” z 7 czerwca 2002r.¹⁶

Uchwalona w 2002 roku, na szczycie w Moskwie, „Karta Szanghajskiej Organizacji Współpracy” precyzowała postanowienia podpisanej rok wcześniej „Deklaracji o utworzeniu SOW”¹⁷. Dotyczyły one m.in. budowy wzajemnego zaufania i stosunków dobrosąsiedzkich; współpracy w celu utrzymania pokoju, bezpieczeństwa i stabilności w regionie; przeciwdziałania terroryzmowi, separatyzmowi i ekstremizmowi; likwidacji handlu narkotykami, bronią, międzynarodowej prze-

¹⁰ Lampton D. M., 2008. *The Three Faces of Chinese Power: Might, Money and Minds*. University of California Press, London, s. 46.

¹¹ Germanovich G., 2008. *The Shanghai Cooperation Organization: A Threat to American Interests in Central Asia?* China and Eurasia Forum Quarterly 6(1), s. 36.

¹² Hanova S., op. cit., s. 68.

¹³ Zeb R., op. cit., s. 56.

¹⁴ Rehman F., 2005. *Pakistan Embraces the Shanghai Spirit*. Institute of Strategic Studies, Islamabad, Quarterly Journal, XXV Autumn 3, 2005. Dokument elektroniczny. Tryb dostępu: http://www.issi.org.pk/journal/2005_files/no_3%5Carticle%5Ca2.html, stan z dn. 6.12.2009.

¹⁵ Weitz R., 2007. *SCO Fails to Solve its Expansion Dilemma*. Central Asia – Caucasus Analyst 9(18), s. 3.

¹⁶ Wańczyk K., *Szanghajska Organizacja Współpracy*. Portal Spraw Zagranicznych, Dokument elektroniczny. Tryb dostępu: <http://www.psz.pl/tekst-3059/Szanghajska-Organizacja-Wspolpracy>, stan z dn. 9.04.2009.

¹⁷ Trzaskowski P. op. cit., s. 228.

stępczości i nielegalnej migracji; ułatwienie wszechstronnego i zrównoważonego rozwoju gospodarczego, społecznego i kulturalnego¹⁸.

Struktury organizacyjne SOW składają się z instytucji oraz mechanizmów usprawniających zarówno dialog, jak i spotkania międzypaństwowe¹⁹. Najważniejszym organem, powołanym do życia przez Kartę, jest Rada Szefów Państw, spotykająca się na corocznych szczytach i wyznaczająca główne sfery aktywności organizacji, kontakty z innymi państwami czy organizacjami oraz omawiająca najważniejsze kwestie międzynarodowe. Innym ciałem SOW jest Rada Szefów Rządów, która decyduje przede wszystkim o kwestiach typowo ekonomicznych. Z kolei, Rada Ministrów Spraw Zagranicznych, zgodnie z artykułem 7 Karty, zajmuje się codzienną działalnością organizacji, w szczególności konsultacjami w sprawach międzynarodowych wewnątrz organizacji oraz przygotowaniem spotkań Rady Szefów Państw. W szczególnych wypadkach, Rada Ministrów ma prawo wydawać oświadczenia w imieniu SOW. Najniższym rangą organizmem funkcjonalnym jest Rada Narodowych Koordynatorów, która skupia w swych szeregach przedstawicieli państw i zajmuje się aranżowaniem szczytów Rady Szefów Państw, Rady Szefów Rządów oraz Rady Ministrów Spraw Zagranicznych. Karta wskazuje także na dwa stałe organy. Jednym z nich jest Sekretariat SOW z siedzibą w Pekinie, którego głównym zadaniem jest udzielanie organizacyjnego i technicznego wsparcia aktywności w ramach organizacji oraz przygotowanie propozycji corocznego budżetu. Przy czym, Sekretarz Generalny wybierany przez Radę Szefów Państw reprezentuje całą organizację. Drugim jest Regionalna Struktura Antyterrorystyczna (RATS)²⁰, powstała na mocy dwóch dokumentów: „Deklaracji o utworzeniu SOW” oraz „Konwencji o zwalczaniu terroryzmu, separatyzmu i ekstremizmu” (tzw. Konwencji Szanghajskiej). Mandat RATS skupia się na zwalczaniu terroryzmu, poprzez wymianę informacji oraz koordynowanie odpowiednich działań straży granicznych, służb celnych oraz służb bezpieczeństwa²¹. W ramach Szanghajskiej Organizacji Współpracy funkcjonuje jeszcze jedna instytucja – „Grupa Biszkecka”, której głównym celem działania jest zagwarantowanie bezpieczeństwa regionalnego. Organ ten ma charakter konsultacyjny – prowadzi dyskusje i przygo-

¹⁸ *Shanghai Cooperation Organisation Charter*, Sankt Petersburg 7 June 2002, SCO Summit, witryna internetowa http://english.scosummit2006.org/en_bjzl/2006-04/20/content_98.htm, stan z dnia 6.12.2009.

¹⁹ Huasheng Z., 2006. *The Shanghai Cooperation Organization at 5: Achievements and Challenges Ahead*. China and Eurasia Forum Quarterly 4(3), s. 110.

²⁰ *Shanghai Cooperation Organisation Charter*, op. cit.

²¹ Trzaskowski P., op. cit., s. 230.

towuje plany kooperacji państw, przede wszystkim w dziedzinie walki z zorganizowaną przestępczością, terroryzmem i nielegalną migracją²².

Katalog instytucji w ramach SOW nie jest domeną zamkniętą. Ze względu na ciągłą rozbudowę celów oraz płaszczyzn współpracy, można spodziewać się na tym poziomie dalszego wzrostu ciał koordynujących realizację podejmowanych działań.

Ekonomiczny aspekt integracji

Rosja i Chiny są najsilniejszymi podmiotami działającymi w ramach SOW. Mimo bliskich relacji, których symbolem jest podpisany w 2001 roku Układ o Dobrosąsiedztwie, Przyjaźni i Współpracy, oraz wspólnych wyzwań, ich strategiczne partnerstwo nie jest wolne od konkurencji i potencjalnych sfer konfliktu²³, a często ich działania bywają nieskoordynowane²⁴. Moskwa obawia się, w tym wymiarze, wzrostu znaczenia Pekinu w Azji Centralnej, przede wszystkim w aspekcie ekonomicznym²⁵, gdzie wyraźnie widać różnicę w zaangażowaniu tych państw w regionie. Warto tu wskazać, że ChRL od blisko dekady angażuje się również, poza działalnością w ramach SOW, w charakterystyczne dla siebie, porozumienia dwustronne z pozostałymi republikami regionu w sferze handlowej, energetycznej oraz humanitarnej²⁶, co bezpośrednio sprzyja chińskiemu programowi rozwoju zachodnich prowincji²⁷. A także, w celu rozszerzenia swojej strefy wpływów i ugruntowania pozycji na arenie Azji Centralnej, Pekin poza corocznymi spotkaniami w ramach organizacji, prowadzi samodzielnie zintensyfikowane działania dyplomatyczne, w formie częstych spotkań oficjeli najwyższych szczebli zainteresowanych stron. Uwagę zwraca również fakt, że Chiny samodzielnie dofinansowują realizację niektórych projektów w ramach Szanghajskiej Organizacji Współpracy²⁸. Chociaż częściej angażują się w działania bilateralne niż wielostronne.

²² Wańczyk K., op. cit.

²³ Dwivedi R., 2006. *China's Central Asia Policy in Recent Times*. China and Eurasia Forum Quarterly 4(4), November 2006, s. 154.

²⁴ Hall M., 2009. *The Shanghai Cooperation Organisation: A Partner for Stabilizing Afghanistan?* Center for Defence and Strategic Studies, 2009, s. 5.

²⁵ Dwivedi R., op. cit., s. 154.

²⁶ Hall M., op. cit., s. 5 – 6.

²⁷ Guang P., 2007. *A Chinese Perspective on the Shanghai Cooperation Organization*. (w:) The Shanghai Cooperation Organization, Stockholm International Peace Research Institute Policy Paper 17, s. 46.

²⁸ Dwivedi R., s. 149.

Przedstawione, w tabeli 1, dane jasno wskazują na wzrost relacji handlowych między Chinami a państwami członkowskimi i obserwatorami SOW. Imponujące skoki wartości przypisywać, w tym zestawieniu, można coraz większej intensyfikacji współpracy gospodarczej w ramach organizacji. Najwyższe wskaźniki w latach 2003 – 2008 notują Kirgistan i Tadżykistan. Mimo, że ogólna wartość ich obrotów w ramach organizacji nie należy do dominujących, to poziomem salda handlowego nie zachwyca w regionie również Uzbekistan. Wzmocnionym stosunkom ekonomicznym Kazachstanu i Kirgistanu z Chinami sprzyjają w tym wypadku wspólne granice i realizowane projekty – przede wszystkim energetyczne. Wśród członków SOW najmniejszy skok osiągnęła Federacja Rosyjska. Przypisywać to można raczej zrównoważonemu, aczkolwiek wyróżniającemu się, wzrostowi relacji gospodarczych, niż ich osłabieniu na linii Moskwa – Pekin.

Tabela 1. Wymiana handlowa między Chinami a państwami członkowskimi oraz obserwatorami SOW (US \$ 10,000)

Państwo	2003	Październik 2008	Wzrost (%)
Kazachstan	328,643	1,477,351	349,53
Kirgistan	31,430	726,431	2211,27
Tadżykistan	3,882	97,854	2420,7
Uzbekistan	34,706	136,936	294,56
Indie	759,508	4,551,690	499,29
Iran	562,331	2,492,516	343,25
Mongolia	43,987	208,966	378,06
Pakistan	242,994	585,754	141,06
Rosja	1,576,062	4,795,538	204,27

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Handlu Chińskiej Republiki Ludowej. Dokument elektroniczny. Tryb dostępu: <http://zhs2.mofcom.gov.cn/aarticle/ie/statistic/200901/20090105995088.html>, <http://english.mofcom.gov.cn/aarticle/statistic/ie/200402/20040200187371.html>, stan z dn. 9.12.2009.

Na tym tle wyróżnia się zarówno wartość, jak i wzrost procentowy Indii. Z kolei, najniższy wzrost przypisuje się w tym wymiarze Pakistanowi, a najniższą wartość na rok 2008 – Mongolii. Władze w Islamabadzie i Pekinie przewidują jednak, że w roku 2010 poziom ich wymiany handlowej sięgnie już 15 mld dolarów²⁹. Bardzo duży wpływ na czynniki ekonomiczne ma program usprawniający współpracę gospodarczą CAREC – inicjatywa wspierająca, promująca i realizująca inwestycje w priorytetowych sektorach transportu, energii i handlu w regionie³⁰. Przy czym, dalszego wzrostu można się, przede wszystkim, spodziewać w chińskich relacjach z państwami członkowskimi SOW. Generowany on będzie, przede wszystkim, rosnącym zapotrzebowaniem na surowce energetyczne gospodarki azjatyckiego Smoka.

Konsekwencją wzrostu zaangażowania SOW w materii ekonomicznej okazało się zainauguowanie działalności gospodarczych ciał konsultacyjnych – Stowarzyszenia Banków SOW oraz Rady Biznesu SOW. Pierwsze z nich zajmuje się finansowaniem projektów na obszarze Azji Centralnej. Drugie jest komponentem niepaństwowej współpracy gospodarczej w ramach SOW, jak również stanowi forum dialogu przedsiębiorstw z całego regionu³¹. „Program wielostronnej współpracy gospodarczo – handlowej między krajami członkowskimi SOW” z 2003 roku stanowił, przy tym wszystkim, dokument prawny, który dodatkowo określał i gwarantował kierunki współpracy ekonomicznej zrzeszonych podmiotów na okres do 2020 roku. Mówił również o stopniowym wprowadzaniu na „obszarze SOW” swobody przepływu towarów, kapitału, usług i technologii. W latach 2004 – 2005 przyjęto dodatkowe dokumenty, już konkretyzujące etapy realizacji w/w programu. A od 2005 roku zaczęto również zwracać większą uwagę i kierować znaczne środki finansowe na współpracę w sektorze energetycznym, przede wszystkim w zakresie tranzytu surowców³² i dywersyfikacji producentów. Szczególnie intensywne działania widoczne są w relacjach rosyjsko – chińskich³³. Jednak, ten okres utożsamiać się powinno z procesem intensyfikacji chińskich zabiegów gospodarczo – dyplomatycznych w dziedzinie energetyki, w granicach Azji Centralnej. W aspekcie ekonomicznym Szanghajskiej Organizacji Współpracy, warto także wspo-

²⁹ Afridi J., 2009. *China – Pakistan Relations*. Council on Foreign Relations. Dokument elektroniczny. Tryb dostępu: http://www.cfr.org/publication/10070/chinapakistan_relations.html, stan z dnia 9.12.2009.

³⁰ Central Asia Regional Economic Cooperation – CAREC, Azjatycki Bank Rozwoju witryna internetowa <http://www.adb.org/CAREC/>, stan z dnia 9.12.2009.

³¹ Trzaskowski P., op. cit., s. 233.

³² Wańczyk K., op. cit.

³³ Arkhangelskiy A., 2007. *Prospects for Energy Interaction within the SCO*. Central Asia and The Caucasus. *Journal of Social and Political Studies* 4(46), s. 19 – 23.

mnieć, że w obliczu kryzysu finansowego lat 2008 – 2009 zaproponowano powstanie, w ramach tego podmiotu, wewnętrznego, niezależnego od reszty świata, systemu bankowego³⁴. Zatem, można założyć, że mimo powołania do życia Szanghajskiej Organizacji Współpracy (ówczesnie Szanghajskiej Piątki) w celu zupełnie odmiennym (miała, przede wszystkim, wpłynąć na proces stabilizacji zachodniej granicy kraju, a w konsekwencji uniemożliwić relacje między zewnętrznymi grupami etnicznymi i religijnymi a krajowymi separatystami), spectrum jej założeń, w miarę upływu czasu, uległo znacznej rozbudowie i zaczęło się skupiać, przede wszystkim, na płaszczyźnie ekonomicznej³⁵. Nie ulega również wątpliwości, że Chiny wykorzystują płaszczyznę SOW do jeszcze większej intensyfikacji działań ekonomicznych nie tylko w ujęciu bilateralnym, ale także wielostronnym. Lokując tym samym swój kapitał w projektach, które usprawniając gospodarkę i wskaźniki ekonomiczne beneficjentów (np. rozbudowa infrastruktury energetycznej w Azji Centralnej), w przyszłości będą służyć chińskiemu inwestorowi.

Wojskowy wymiar współpracy

Szanghajska Organizacja Współpracy ambitnie podchodzi także do działań zmierzających do usprawnienia procesu kooperacji militarnej. Wskazywać na to mogą manewry przeprowadzane wspólnie przez państwa członkowskie³⁶ – np. w ramach programu „Współpraca 2003”, czy następujące po sobie chińsko – rosyjskie, rosyjsko – uzbeckie i rosyjsko – indyjskie manewry militarne³⁷, oraz przeprowadzone na terenie Rosji i Chin ćwiczenia wojskowe pod szyldem „Misji Pokojowej 2007”, czy chociażby dostawy sprzętu wojskowego. W sferze militariów istotna jest także opozycja SOW wobec jakiegokolwiek użycia siły nieusankcjonowanego przez Radę Bezpieczeństwa ONZ oraz ostra krytyka amerykańskich planów utworzenia na Pacyfiku systemu obrony przeciwrakietowej³⁸.

Prawdopodobnie, wzrost zaangażowania Pekinu w samej Azji Centralnej miał również podłoże wojskowe i wynikał z rozbudowy struktur Paktu Północnoatlan-

³⁴ Rozoff R., 2009. *The Shanghai Cooperation Organization: Prospects for A Multipolar World*. Global Research. Dokument elektroniczny. Tryb dostępu: <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=13707>, stan z dnia 6.12.2009.

³⁵ Lampton D. M., op. cit., s. 46.

³⁶ Ibidem, s. 46.

³⁷ Plater – Zyberk H., 2007. *Who's Afraid of the SCO?* Conflict Studies Research Center, March, s. 4, 7.

³⁸ Klare M. T., op. cit., s. 230.

tyckiego o post-sowieckie republiki³⁹. Tym samym, zaangażowanie USA w wojnę w Afganistanie po 11 września 2001 roku, zintensyfikowało niepokój o ekspansję amerykańskich stref wojskowych w sąsiedztwie ChRL⁴⁰, które mogłyby bezpośrednio zagrażać bezpieczeństwu samej republiki. Jednak, nawet w obliczu tych jasno sprecyzowanych obaw, Chiny i Rosja, przewodząc Szanghajskiej Organizacji Współpracy i uwzględniając wspólny im czynnik islamski, a także wyrażając sprzeciw wobec działań terrorystycznych na świecie, zdecydowały się poprzeć NATO-wską operację *Enduring Freedom*. Pekin ze względu na nieuregulowaną i kłopotliwą sytuację w prowincji Xinjiang, a Moskwa za sprawą wyzwań płynących z Czeczenii⁴¹. Najważniejszym jednak argumentem była pogarszająca się sytuacja w Afganistanie i prawdopodobieństwo, że może ona wpłynąć na stan całego regionu⁴². Także, z uwagi na ten fakt, odłożono dotychczasowe uprzedzenia na bok i zwołano z inicjatywy SOW, w roku 2009, konferencję reprezentantów NATO, grupy G8, ONZ, OIC oraz UE, która w efekcie podkreśliła znaczenie azjatyckiej organizacji w procesie współdziałania Afganistanu i sąsiadujących z nim państw w walce z terroryzmem, handlem narkotykami oraz zorganizowaną przestępczością. Przedstawiciele SOW wyrazili na tym spotkaniu także chęć podjęcia współpracy z NATO i Stanami Zjednoczonymi w Afganistanie, ale podtrzymali sprzeciw wobec amerykańskiej ekspansji militarnej w Azji Centralnej⁴³. Pomocna, w wymiarze stabilizacji tego regionu, mogłaby być również kooperacja z Iranem. Jednak, jak na razie, z uwagi na wrogość administracji waszyngtońskiej wobec Teheranu, jest to mało prawdopodobny scenariusz⁴⁴. Ponadto, występujące jeszcze w sferze planów, ale już zaakcentowane połączenie sił i wspólne działanie Szanghajskiej Organizacji Współpracy oraz CSTO może przyczynić się do stabilizacji sytuacji we w Afganistanie⁴⁵.

³⁹ Dwivedi R., op. cit., s. 144.

⁴⁰ Germanovich G., 2008. *The Shanghai Cooperation Organization: A Threat to American Interests in Central Asia?* China and Eurasia Forum Quarterly 6(1), s. 31.

⁴¹ Dwivedi R., op. cit., s. 154.

⁴² Hall M., op. cit., s. 7.

⁴³ Walberg E, *Eurasian "Diplomacy: Russia and China confront the U.S. and NATO over Afghanistan*, Global Research, 22 April 2009. witryna internetowa <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=13291>; stan z dn. 6.12.2009 .

⁴⁴ Vielmini F., *The SCO at the Test of the Afghani Challenge*, "Central Asia – Caucasus Institute Analyst", 23 July 2008, s. 3.

⁴⁵ Hanova S., op. cit., s. 75.

Szanghajska Organizacja Współpracy – narzędzie polityki zagranicznej

Przy omawianych funkcjach Szanghajskiej Organizacji Współpracy, należy także zwrócić uwagę na fakt, że jest to w dużym stopniu podmiot, w ramach i za pośrednictwem którego, członkowie realizują, przede wszystkim, swoje cele polityczne. Widoczne jest to szczególnie w przypadku chińskiej i rosyjskiej polityki zagranicznej⁴⁶. Potwierdza to „Deklaracja Duszanbińska” (2000r.), będąca formalnym dokumentem regulującym wzajemne wsparcie dla polityki zagranicznej i wewnętrznej państw członkowskich oraz popierająca w swoim tekście działania Moskwy wobec Czeczenii, a Pekinu wobec Tajwanu i Xinjiangu⁴⁷. Państwo Środka próbuje uniemożliwić Hanoi podjęcie jakichkolwiek działań gospodarczych, czy dyplomatycznych z państwami centralno-azjatyckimi oraz planuje wykorzystać organizację do izolacji prowincji Xinjiang od wpływów sąsiedniego regionu⁴⁸. Wykorzystuje także SOW jako narzędzie realizacji polityki zagranicznej wobec Azji Centralnej oraz gwaranta bezpieczeństwa w jej granicach. Niemniej, jak zauważa Ablat Khodzhaev w artykule „The Central Asian Policy of the People’s Republic of China”, bezpieczeństwo zależy przede wszystkim od pokojowej koegzystencji wszystkich potęg zaangażowanych na obszarze Azji Środkowej⁴⁹. Jednak, w tym aspekcie potęgę rosyjską i chińską różni relacja z Azją Centralną. Wynika ona przede wszystkim z tego, że Pekin dopuszcza fakt samostanowienia republik regionu, a Moskwa już nie⁵⁰.

Same republiki Azji Centralnej traktują Szanghajską Organizację Współpracy jako platformę równoważącą interesy stron chińskiej oraz rosyjskiej i umożliwiającą, w tym samym czasie, osiągnięcie własnych celów gospodarczych oraz tych, związanych z polityką bezpieczeństwa⁵¹. Od dłuższego już czasu Kazachstan i Uzbekistan wykorzystują członkostwo w dwóch poważnych blokach militarnych na obszarze Centralnej Azji: NATO – Partnerstwo dla Pokoju oraz Szanghajska Organizacja Współpracy. Jako członkowie tej pierwszej stawali się beneficjentami pomocy w modernizacji oraz szkoleniu armii; z kolei tej drugiej – uzyskiwali

⁴⁶ Wańczyk K., op. cit.

⁴⁷ *Deklaracja Duszanbińska*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, witryna internetowa <http://www.ln.mid.ru/Bl.nsf/0/A69BB7197B47EC174325699C003B5F9D?OpenDocument>, stan z dnia 6.12.2009.

⁴⁸ Khodzhaev A., 2009. *The Central Asian Policy of the People’s Republic of China*. China and Eurasia Forum Quarterly 7(1), s. 21.

⁴⁹ Khodzhaev A., op. cit., s. 28.

⁵⁰ Sheineson A., 2009. *The Shanghai Cooperation Organization*, Council on Foreign Relations, March 24. Dokument elektroniczny. Tryb dostępu: <http://www.cfr.org/publication/10883/>, stan z dn. 6.12.2009.

⁵¹ Hall M., op. cit., s. 6.

usprawiedliwienie sprzeciwu wobec zachodnich żądań demokratyzacji⁵². Mimo wszystko, najwięcej na prowadzonej walce o wpływy, korzystają republiki regionu – konkretnie Uzbekistan i Kirgistan, których terytoria są gospodarzami zarówno baz amerykańskich, jak i rosyjskich⁵³, a ich rządy otrzymują w zamian odpowiednie za to wynagrodzenie.

Szanghajska Organizacja Współpracy na arenie międzynarodowej

Na początku XXI w. prezydent Chin – Jiang Zemin, stwierdził, że najważniejszym celem SOW jest „wspieranie multipolaryzmu na świecie”⁵⁴. Jako organizacja międzynarodowa, Szanghajska Organizacja Współpracy stara się, zgodnie z tym założeniem, rozwijać wielostronne relacje ze wszystkimi państwami wchodzącymi w jej skład, jak również z innymi podmiotami międzynarodowymi, na zasadzie równości i wspólnych korzyści⁵⁵.

Wzrost atrakcyjności Szanghajskiej Organizacji Współpracy na arenie międzynarodowej skutkowało dotychczas wytworzeniem nowych form działania w ramach tego podmiotu. Powołane do życia zostały takie mechanizmy jak fora dialogu z zewnętrznymi partnerami oraz funkcja statusu obserwatora prawnie ukonstytuowana „Regulacją o statusie obserwatora SOW”⁵⁶. Bardzo ważny, na tej płaszczyźnie, jest zapoczątkowany dialog z Afganistanem. Prowadzone na terytorium tego państwa działania militarne nie pozwoliły mu dotychczas uzyskać statusu obserwatora przy organizacji, ale nie stanowiły przeszkody w utworzeniu w listopadzie 2005 roku „Grupy Kontaktowej SOW – Afganistan”, której głównym celem jest walka z produkcją i tranzytem afgańskich narkotyków⁵⁷. Aktywność w sferze stosunków międzynarodowych doprowadziła również do uzyskania przez organizację statusu obserwatora przy Zgromadzeniu Ogólnym ONZ⁵⁸ w grudniu 2004 roku, czy sformalizowania relacji ze Wspólnotą Niepodległych

⁵² Khanna P., 2008. *The Second World. How Emerging Powers are Redefining Global Competition in the Twenty – First Century*, Penguin Books, Londyn, s. 77.

⁵³ Klare M. T., op. cit., s. 215.

⁵⁴ Klevevan L., 2004. *The New Great Game. Blood and Oil in Central Asia*, Atlantic Books, London, s. 101.

⁵⁵ Guang P., op. cit., s. 51.

⁵⁶ Trzaskowski P., op. cit., s. 231.

⁵⁷ Plater – Zyberk H., op. cit., s. 8.

⁵⁸ Dwivedi R., op. cit., s. 152.

Państw, Euroazjatycką Wspólnotą Gospodarczą oraz Stowarzyszeniem Narodów Azji Południowo – Wschodniej (ASEAN)⁵⁹.

Szanghajska Organizacja Współpracy w konfrontacji ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki Północnej

Szanghajska Organizacja Współpracy poświęca dużo czasu i energii na ograniczenie zaangażowania Stanów Zjednoczonych w Azji Centralnej⁶⁰. Prawdopodobnie, dlatego też, ta postawa była przesłanką, zgodnie z którą SOW poparła traktat rozbrojeniowy ABM (z 1972 roku), a przeciwstawiła się w 2001r. amerykańskiemu programowi NMD (Narodowej Obrony Przeciwrakietowej). Ponadto, bez konsultacji z innymi podmiotami państwowymi, ogłosiła obszar Azji Centralnej Strefą Bezatomową⁶¹. Mimo wszystko, sztandarowym działaniem w tej sferze była kolegialna prośba wystosowana przez SOW do władz w Waszyngtonie o wycofanie armii amerykańskiej z obszaru Azji Centralnej. Chociaż podejrzewa się, że inicjatorem tej decyzji, mimo że motorem napędzającym działania SOW są Chiny, był w tym wypadku krąg prezydenta Karimova⁶², który ówczesnie, z jednej strony, czuł się urażony waszyngtońską krytyką po wydarzeniach w Andżanie, a z drugiej – wzmocniony pochwałą podjętych działań płynącą z Moskwy i Pekinu⁶³. Jednak, mimo wielu zabiegów dyplomatycznych i pokus ekonomicznych, dolar amerykański przebił argumenty adwersarzy, a baza wojskowa Manas w Kirgistanie została po raz kolejny wydzierzawiona USA⁶⁴.

Wzrost znaczenia Chin, z punktu widzenia procesów integracyjnych na terytorium kontynentu azjatyckiego, powinien poważnie niepokoić Stany Zjednoczone. Występujący, na tej płaszczyźnie, konflikt interesów wynika, przede wszystkim, z faktu, że najwięksi sojusznicy amerykańskiej polityki na wspomnianej arenie – Australia, Japonia, Nowa Zelandia czy Indie, są także członkami najważniejszych organizacji regionalnych. Ale, ponad wszystko, są od 2005 roku sygnatariuszami Układu o Przyjaźni i Współpracy. Dokumentu, który zakłada wyrzeczenie się użycia, czy groźby użycia siły wobec pozostałych stron układu oraz zobowiązanie do niezagrażania ich suwerenności i integralności terytorialnej. Są to bardzo ważne

⁵⁹ Trzaskowski P., op. cit., s. 231.

⁶⁰ Lampton D. M., op. cit., s. 113.

⁶¹ Dwivedi R., op. cit., s. 151.

⁶² Lampton D. M., op. cit., s. 113, 169.

⁶³ Klare M. T., op. cit., s. 216.

⁶⁴ Germanovich G., op. cit., s. 29.

zapisy z perspektywy chińsko – amerykańskiej rywalizacji o status Tajwanu⁶⁵. Uprzywilejowanej pozycji Pekinu sprzyja także fakt, że do tej pory USA, przy udziale sojuszników, nie były w stanie stworzyć, czy być istotnym ogniwem organizacji międzynarodowej w regionie Azji, która byłaby w stanie zrównoważyć siłę oddziaływania Państwa Środka⁶⁶. Ważna w tym wymiarze jest kwestia panowania na wodach Oceanu Indyjskiego – obszarze o strategicznym znaczeniu, zarówno z punktu widzenia gospodarczego, jak i militarnego. Obecnie, mocarstwem na tej szerokości geograficznej są Stany Zjednoczone. Jednak, tuż za plecami Waszyngtonu rośnie w siłę ogromny potencjał militarny oraz ambicje Indii, które w niedalekiej przyszłości mogą wpłynąć nie tylko na wzrost znaczenia New Delhi w regionie, ale także na przywództwo w świecie.

Konkluzje

W najbliższych latach Szanghajska Organizacja Współpracy będzie rozwijać się w podobnym jak dotychczas tempie. Jej znaczenie w sferze bezpieczeństwa regionalnego będzie z kolei najprawdopodobniej wzrastało proporcjonalnie do negatywnych efektów prowadzonych działań w Afganistanie. Również, w związku z rosnącym znaczeniem surowców energetycznych, spodziewać się można zintensyfikowanych działań na tej płaszczyźnie. Szczególnie, w związku z dalszym rozwojem „Wielkiej Gry” na obszarze Azji Centralnej. Również, wraz ze wzrostem siły ekonomicznej Chin, rozbudowy rynków centralno-azjatyckich i, przede wszystkim, usprawnienia infrastruktury drogowej wzdłuż dawnego „Jedwabnego Szlaku”, współpraca gospodarcza osiągać będzie o wiele wyższe, niż obecnie, wskaźniki. Rozwój Azji Centralnej determinuje przyszłość Szanghajskiej Organizacji Współpracy, a pogłębianie relacji politycznych, gospodarczych czy kulturowych w obecnych granicach, będzie można w przyszłości wykorzystać na obszarze całej organizacji⁶⁷. Nie można także, już teraz przesądzać kwestii związanych z rozbudową strefy państw członkowskich SOW. Do tej pory wiadomo jedynie, że nie zostały jeszcze opracowane w pełni ramy prawne akcesji oraz to, że najbardziej entuzjastyczni kandydaci – Iran i Pakistan, są najmniej pożądanymi. Przede wszystkim, ze względu na potencjalne kłopoty, jakie ich członkostwo może przysporzyć

⁶⁵ Lampton D. M., op. cit., s. 113.

⁶⁶ Klare M. T., op. cit., s. 228.

⁶⁷ Shu Y., 2009. *Reassessing the SCO's Internal Difficulties: A Chinese Point of View*. China and Eurasia Forum Quarterly 7(3), s. 18.

organizacji⁶⁸. Przestrzeń euroazjatycka powinna wzbudzić większe zainteresowania Szanghajskej Organizacji Współpracy w podejmowaniu działań zmierzających do stabilizacji sytuacji wewnętrznej (politycznej, społecznej) republik obszaru. Realizacja tego założenia powinna być jednym z priorytetów Chin, których rozwój gospodarczy już teraz w znacznym stopniu zależy od surowców energetycznych płynących rurociągami z post-rosyjskiej Azji. Mogłoby to również stać się przyczynkiem do skupienia się państw członkowskich Organizacji na wspólnym rozwiązywaniu problemów, charakterystycznych dla tej przestrzeni azjatyckiej.

Należy także przypuszczać, że rozwój organizacji w dużym stopniu będzie zależał od relacji chińsko – rosyjskich. Nie można przy tym jednoznacznie stwierdzić, kiedy i czy w ogóle Pekin, bądź Moskwa, będą na tyle silne, by rządzić SOW samodzielnie. Jednak, mimo istniejącej dualności aparatu władzy, już teraz powinno uwzględniać się poważną rolę Szanghajskej Organizacji Współpracy w kreowaniu ładu i układu sił na arenie międzynarodowej.

Piśmiennictwo

1. Afridi J., 2009. *China – Pakistan Relations*, Council on Foreign Relations. Dokument elektroniczny. Tryb dostępu: http://www.cfr.org/publication/10070/chinapakistan_relations.html, stan z dn. 9.12.2009
2. Arkhangelskiy A., 2007. *Prospects for Energy Interaction within the SCO*. Central Asia and The Caucasus. Journal of Social and Political Studies 4 (46), CA & CC Press.
3. Central Asia Regional Economic Cooperation – CAREC, Azjatycki Bank Rozwoju. Dokument elektroniczny> Tryb dostępu: <http://www.adb.org/CAREC/>, stan z dn. 9.12.2009.
4. Chossudovsky M., 2006. *Cold War Shivers: War Preparations in the Middle East and Central Asia*. Global Research, October 6. Dokument elektroniczny. Tryb dostępu: <http://www.globalresearch.ca/PrintArticle.php?articleId=3407>, stan z dn. 15.04.2009.
5. *Declaration on the Fifth Anniversary of the Shanghai Cooperation Organization*, Shanghai 15 June 2006, SCO Summit. Dokument elektroniczny. Tryb dostępu: http://english.scosummit2006.org/en_zxbb/2006-06/15/content_755.htm, stan z dn. 6.12.2009.
6. *Deklaracja Duszanbińska*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej. Dokument elektroniczny. Tryb dostępu:

⁶⁸ Weitz R., op. cit. s. 3.

- <http://www.ln.mid.ru/B1.nsf/0/A69BB7197B47EC174325699C003B5F9D?OpenDocument>, stan z dn. 9.04.2009.
7. Dwivedi R., 2006. *China's Central Asia Policy in Recent Times*. China and Eurasia Forum Quarterly 4(4).
 8. Germanovich G., 2008. *The Shanghai Cooperation Organization: A Threat to American Interests in Central Asia?* China and Eurasia Forum Quarterly 6(1).
 9. Guang P., 2007. *A Chinese Perspective on the Shanghai Cooperation Organization*, (w:) The Shanghai Cooperation Organization, Stockholm International Peace Research Institute Policy Paper 17, May.
 10. Hall M., 2009. *The Shanghai Cooperation Organisation: A Partner for Stabilizing Afghanistan?*, Center for Defence and Strategic Studies.
 11. Hanova S., 2009. *Perspectives on the SCO: Images and Discourses*. China and Eurasia Forum Quarterly 7(3).
 12. Huasheng Z., 2006. *The Shanghai Cooperation Organization at 5: Achievements and Challenges Ahead*. China and Eurasia Forum Quarterly 4(3).
 13. Khanna P., 2008. *The Second World. How Emerging Powers are Redefining Global Competition in the Twenty – First Century*. Penguin Books.
 14. Khodzhaev A., 2009. *The Central Asian Policy of the People's Republic of China*. China and Eurasia Forum Quarterly 7(1).
 15. Klare M. T., 2008. *Rising Powers, Shrinking Planet. How Scarce Energy is Creating a New World Order*. Oneworld Publications.
 16. Kleveman L., 2004. *The New Great Game. Blood and Oil in Central Asia*. Atlantic Books, London.
 17. Lampton D. M., 2008. *The Three Faces of Chinese Power: Might, Money and Minds*. University of California Press, London.
 18. Lewis D., 2008. *The Temptations of Tyranny in Central Asia*. Hurst & Company, London.
 19. Ministerstwa Handlu Chińskiej Republiki Ludowej. Dokument elektroniczny. Tryb dostępu: <http://zhs2.mofcom.gov.cn/aarticle/ie/statistic/200901/20090105995088.html>, <http://english.mofcom.gov.cn/aarticle/statistic/ie/200402/20040200187371.html>, stan z dn. 9.12.2009.
 20. Plater – Zyberk H., 2007. *Who's Afraid of the SCO?* Conflict Studies Research Center, March.
 21. Rozoff R., 2009. *The Shanghai Cooperation Organization: Prospects for a Multipolar World*, Global Research, May 22. Dokument elektroniczny. Tryb dostępu: <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=13707>, stan z dn. 6.12.2009.

22. Rehman F, *Pakistan Embraces the Shanghai Spirit*, Institute of Strategic Studies, Islamabad, Quarterly Journal, XXV Autumn Number 3. Dokument elektroniczny. Tryb dostępu: http://www.issi.org.pk/journal/2005_files/no_3%5Carticle%5Ca2.html, stan z dn. 6.12.2009.
23. *Shanghai Cooperation Organisation Charter*, Sankt Petersburg 7 June 2002, SCO Summit. Dokument elektroniczny. Tryb dostępu: http://english.scosummit2006.org/en_bjzl/2006-04/20/content_98.htm, stan z dn. 9.04.2009.
24. Sheineson A., 2009. *The Shanghai Cooperation Organization*, Council on Foreign Relations, March 24. Dokument elektroniczny. Tryb dostępu: <http://www.cfr.org/publication/10883/>, stan z dn. 6.12.2009.
25. Shu Y., 2009. *Reassessing the SCO's Internal Difficulties: A Chinese Point of View*. China and Eurasia Forum Quarterly 7(3), October.
26. Sznajder A., 2006. *China's Shanghai Cooperation Organisation Strategy*. University of California Press, May.
27. Trzaskowski P., 2008. *Instytucjonalizacja Współpracy w ramach Szanghajskiej Organizacji Współpracy*. (w:) Region Azji Centralnej jako obszar wpływów międzynarodowych, B. Bojarczyk, A. Ziętek (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie – Skłodowskiej, Lublin.
28. Walberg E, 2009. *Eurasian Diplomacy: Russia and China confront the U.S. and NATO over Afghanistan*, Global Research. Dokument elektroniczny. Tryb dostępu: <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=13291>, stan z dn. 6.12.2009
29. Vielmini F., 2008. *The SCO at the Test of the Afghani Challenge*. Central Asia – Caucasus Institute Analyst.
30. Wańczyk K., *Szanghajaska Organizacja Współpracy*, Portal Spraw Zagranicznych. Dokument elektroniczny. Tryb dostępu: <http://www.psz.pl/tekst-3059/Szanghajaska-Organizacja-Wspolpracy>, stan z dn. 9.04.2009
31. Weitz R., 2007. *SCO Fails to Solve its Expansion Dilemma*. Central Asia – Caucasus Analyst 9(18).
32. Zamaraeva A., 2005. *Interesy Chin w Azji Centralnej*. Azja – Pacyfik, t. 8.
33. Zeb R., 2006. *Pakistan and the Shanghai Cooperation Organization*. China and Eurasia Forum Quarterly 4(4).